

ПРАВО

УДК 341+343.326:316.485.26

МІЖНАРОДНА КРИМІНАЛЬНА ЮСТИЦІЯ В СФЕРІ БОРОТЬБИ З ТЕРОРИЗМОМ

АНТИПЕНКО Володимир Федорович,

доктор юридичних наук,

завідувач кафедри міжнародного права,

Інститут міжнародних відносин Національного авіаційного університету

Стаття розкриває зміст системи міжнародного правосуддя у сфері боротьби з тероризмом, зокрема застосовність положень Римського Статуту Міжнародного кримінального суду стосовно злочинів тероризму.

Ключові слова: тероризм, міжнародне правосуддя, міжнародна кримінальна юстиція, антитерористичні заходи.

Активізація антитерористичних заходів останнього часу, на жаль, відчутних результатів не принесла. Очевидними є вади міжнародно-правового регулювання боротьби з тероризмом, зокрема, це стосується і міжнародної кримінальної юстиції.

У сфері відповідальності за тероризм як міжнародного злочину, міжнародне кримінальне право розвивається досить однобоко (як право матеріальне): держави в антитерористичних конвенціях прагнуть зафіксувати взаємні зобов'язання, у той час як їх імплементації надається другорядна роль. Проблема створення адекватного механізму реалізації такої відповідальності, закріпленої у багаточисельних міжнародних угодах, порушується вже давно, а вирішується надто повільно.

Проблема ускладнюється тим, що продовжують мати місце істотні розбіжності у визначенні самого поняття цього міжнародного злочину.

Оскільки дана стаття присвячена дослідженню питань створення механізму реалізації відповідальності за міжнародний злочин, зокрема міжнародного кримінального суду, доречно звернутися до думки Н. Н. Полянського, який вважає, що проблема міжнародної кримінальної юстиції являє собою проблему судоустрою і судочинства. Але є питання матеріального права, які позитивно невід'ємні від питань організації міжнародного кримінального трибуналу і порядку провадження в ньому справ [1, с. 79].

Одним з головних вчених тут бачив питання про те, чи може діяння кваліфікуватися і каратися як злочин за відсутністю відповідного закону і відносив це, насамперед, до сфери діяльності суду.

Значення судових рішень у сфері юрисдикції міжнародного кримінального права у боротьбі з тероризмом, що об'єктивно враховують досвід Нюрнберзького і Токійського трибуналів, зросло із утворенням Міжнародних трибуналів для судового переслідування осіб за злочини, які скоєні на території колишньої Югославії (МТКЮ) (1993 р.) і Руанди (МКТР) (1994 р.), а також Міжнародного кримінального суду (2000 р.). На об'єктивну необхідність у подібних юрисдикційних органах вказує та обставина, що Трибунали у стислі терміни створили фактичну і нормативну базу. Наступний період її діяльності характеризується безпрецедентним розширенням і розвитком до рівня повноцінних інструментів міжнародного кримінального права.

Незважаючи на те, що МТКЮ і МКТР не винесли вироків по тероризму як такому, судові рішення Трибуналів як органів міжнародного кримінального правосуддя, в тому числі і для боротьби з тероризмом, мають важливе значення. По-перше, хоча в статутах Трибуналів акти тероризму і виділені в окрему норму, можна сказати, що злочини, які підпадають під юрисдикцію Трибуналів (ст. 1 Статуту МКТР), в цілому мають терористичний зміст, оскільки предметом безпосереднього зазіхання в них є здебільшого безневинні люди (ст.ст. 2, 3, 4). По-друге, загальноприйняте визначення тероризму в міжнародному праві відсутнє. По-третє, на терористичний характер злочинів, що скоюються, в даному випадку вказує і високий рівень організаторів (а часом і виконавців) злочинів.

Але відзначаючи у цілому корисність і важливість судових рішень Трибуналів для вдосконалення міжнародної кримінально-правової системи, не можна залишити поза увагою слабку продуктивність діяльності цих міжнародних судових органів.

Особливе місце у системі міжнародного кримінального правосуддя щодо злочинів тероризму має посісти Міжнародний кримінальний суд, Статут якого було прийнято на Дипломатичній конференції в Римі (1998 р.).

Стурбованість Міжнародного кримінального суду проблемами протидії тероризму (хоча у статуті відсутня однойменна стаття) також очевидна, оскільки базове обґрунтування його заснування виходить саме із терористичної загрози й ескалації наркобізнесу. Дипломатична конференція прийняла Статут Міжнародного кримінального суду, відзначаючи, що терористичні акти ким би і де б вони не вчинялися і поза залежністю від їх форм, методів або мотивів, є серйозними злочинами, що викликають стурбованість. Міжнародне співтовариство стурбоване збереженням цих дій (тероризму і незаконного обміну наркотичних засобів — прим. А.В.), які створюють серйозну загрозу для міжнародного світу і безпеки і шкодує з приводу відсутності загальноприйнятого визначення злочинів тероризму і злочинів, пов'язаних з наркотиками, що могло би бути погоджено для їх включення до юрисдикції Суду [6].

Відзначаючи загальноприйнятий метод правового регулювання, напрацювання і дотримання правових норм на основі взаємної згоди і добровільності учасників будь-яких правовідносин, слід вказати на те, що заходи у рамках реалізації відповідальності включають елементи сили [15, с. 87].

Особливо подібного методу реалізації відповідальності потребує механізм міжнародно-правового регулювання тероризму, об'єктом зазіхання якого є інтереси міжнародного співтовариства в цілому. Тобто примушення в даному випадку має застосовуватися від імені усього міжнародного співтовариства. Механізм реалізації відповідальності за тероризм, що базується на такому методі, сприяв би і консолідації міжнародної суспільної думки з питання правових оцінок цього міжнародного злочину, де, на жаль, превалюють підходи, обумовлені різними політичними й економічними інтересами.

Для вирішення проблем, пов'язаних з відправленням міжнародного правосуддя щодо тероризму, оцінкою цього злочину за об'єктом та тяжкістю важливо з точки зору його оцінки визначити причетність держави. При цьому слід знати, чи скоєний цей акт у рамках міжнародного злочину тероризму, а, отже, чи вчинений він особою у зв'язку з певними інтересами, намірами і діями держави. Це має значення тому, що статус особи-виконавця терористичного акту або інших діянь, які складають тероризм, по-перше, надасть можливість визначити, чи має місце тероризм як склад міжнародного злочину, а, по-друге коло суб'єктів, відповідальних за злочини, яке в особі держав, індивідів і визначає складний суб'єкт тероризму.

У сучасних умовах, коли тероризм набув глобального розмаху, зовсім очевидно, що боротьба з цим міжнародним злочиним, який фахівці оцінюють як міжнародно-соціальне явище, за допомогою тільки одного інституту відповідальності індивіда неможливо. Про це допустимо ще вести мову з приводу попередження спорадичних терористичних актів, скажімо, у розповсюдженій раніше формі політичних убивств, але жодним чином не про тероризм, який багато в чому визначає сутність геополітичного, гео економічного і міжнародного соціального життя. Тероризм як соціальне явище в цілому не може виникати й існувати поза сферою функціонування держави. Сама можливість відповідальності держави за вчинення міжнародних злочинів є загально визнаною [21, с.58].

І хоча Комісія міжнародного права у 1948 році прийняла рішення тимчасово обмежити проект Кодексу злочинів проти миру і безпеки людства кримінальною відповідальністю індивідів, це не перешкоджає наступному розглядові можливості застосування до держав поняття міжнародної кримінальної відповідальності [10, с. 19].

Участь держави у тероризмі може бути прямою і непрямю. З визначенням прямої участі держав у тероризмі особливих проблем не існує. Тим більше, що ст.ст. 5-8 проекту статей про відповідальність держав встановлюють випадки, коли державі присвоюють акти діючих від її імені осіб, державних органів і інших державних механізмів. Набагато складніша справа з визначенням непрямой участі держави у тероризмі, оскільки чіткі критерії тут відсутні. Виробити їх практично неможливо у зв'язку з тим, що сутність тероризму саме полягає у подвійних і навіть у потрійних детермінантах, що нерідко обертається використанням ним суспільної думки і права у своїх цілях.

Як можна, наприклад, визначити чіткі критерії взаємозв'язку терористичних проявів, що відбуваються в будь-якій країні, у зв'язку з колонізацією, що допускається стосовно неї, тим більше неоконізаційною політикою. Таку детермінованість важко визначити навіть у випадку агресії, анексії, геноциду або апартеїду, особливо якщо з терористичними наслідками вони мають істотний розрив у часі, а іноді й за місцем. Навряд чи можливе також напрацювання критеріїв, що дозволять однозначно відмежувати злочинне потурання органів держави щодо тероризму, коли широкий і тривалий характер злочину в межах територіальної юрисдикції держави вказує, здавалося б, на презумпцію причетності держави. Ще більшу складність у цьому зв'язку становлять поширювані нині випадки, коли акти тероризму вчиняються за межами підозрюваної у тероризмі держави.

Антитерористичне право все більш зіштовхується з труднощами, обумовленими стиранням відмінностей між злочинним поведінням держави і його представників і злочинним поведінням ін-

ших осіб. Держава є основним діючим на міжнародній арені суб'єктом міжнародного права. Тому можливість реалізації відповідальності за тероризм залежить від ступеня втягування у міжнародно-правовий процес держави. Давно вже помічена різка невідповідність, коли суспільство і державні органи, які настільки швидко і категорично засуджують терористичні дії, вчинені окремими особами аж ніяк не реагують подібним чином, коли теж саме або навіть гірше вчиняє політична структура [2, с. 105].

У випадку причетності держави до тероризму суб'єктом відповідальності є як індивід-представник держави, так і держава, представником якого цей індивід виступає. Зазвичай держава заперечує свою причетність (і як правило, причетність індивідів-представників держави) до тероризму й у випадку, якщо вона надає матеріальну або організаційну допомогу у скоєнні терористичних актів, і, тим більше, у випадку, якщо держава своїми політичними й економічними діями і рішеннями створила умови і передумови до терористичних проявів на території інших держав. Причому, якщо у першому випадку встановлення причетності держави можливе за окремим фактами і ознаками матеріальної властивості (наприклад, причетність Ірану і Сирії до діяльності «Хезболли»), то в іншому — зробити це досить проблематично. Як, скажімо, поставити США у провину тероризм у деяких країнах Латинської Америки, однією з першопричин якого є грабіжницькі умови торгівлі з ними, або за тероризм на Балканах, який багато в чому спричиняє реалізація Заходом геополітичних і гео економічних інтересів?

З цього витікає, що реалізація відповідальності держави за тероризм багато в чому залежить від політичних причин, внаслідок економічної залежності, або в результаті поразки у збройному конфлікті вже незалежно від позиції держави, причетної до тероризму. У більшості випадків лише в таких ситуаціях здійснюється і відповідальність індивідів-представників держави.

Виходом з цього стану може бути лише створення повноважного органу розслідування і повноважного органу, який би діяв відповідно до чітких процесуальних правил, спроможних встановити факт співучасті держави у кожному конкретному випадку і винести рішення про наслідки для винного [3, с.34].

Тим більше, що доктрина не виключає відповідальності держави й у випадках, коли в її діях немає порушення міжнародного права. Якщо збиток заподіяний без порушення міжнародного права, висунення претензій ніяк не означає постанову у провину, але, проте, породжує відповідальність у вигляді обов'язку відшкодування заподіяного збитку [11, с. 53-54]. Настання відповідальності для держави передбачається в рамках умисного делікту, тобто усякого умисного порушення міжнародного права і всякого умисного заподіяння збитку, навіть якщо при цьому норми права не порушуються [11, с.57]. Це важливо для визначення відповідальності держави, яка своїми діями створює умови для виникнення тероризму.

Видається також, що норми міжнародного права у сфері боротьби з тероризмом повинні діяти поза існуючим у міжнародному праві інститутом згоди держави на реалізацію міжнародної кримінальної відповідальності осіб, винних у вчиненні тероризму.

Навіть у випадку, якщо держава заперечує свою причетність до тероризму, така згода мало ймовірна, тому що зв'язок індивідів з державою може бути викритий у ході розслідування. Отже, проблема реалізації відповідальності держави за тероризм у подібних випадках є такою, яку важко вирішити. Однак, з огляду на тенденції в сучасному міжнародному праві, які формуються на тлі глобалізації, перспективи її вирішення все-таки розширюються. Ще у 1946 році В. Пелла заявив, що норми міжнародного кримінального права повинні застосовуватися до всіх держав так само, як норми національного кримінального права застосовуються до всіх громадян [28, с. 126]. В даний час з'являється все більше таких міжнародних договорів і угод, які стають обов'язковими і для держав, які їх не підписали. Мова йде про договори, предмет яких життєво важливий для усього людства [4, с. 75].

Що стосується антитерористичних конвенцій, то висновок про обов'язковість їх положень для держав-неучасниць не спроможний додати їм ефективності. Відчутним результатом тут може бути лише обмеження свободи пересування найбільш відомих терористів. Однак і це не вирішує проблеми. З огляду на те, що однією з вад конвенцій у сфері боротьби з тероризмом є відсутність дієвого механізму їх реалізації, при створенні міжнародного кримінального суду спеціальної компетенції слід мати на увазі найбільш розповсюджені ситуації, коли відсутня згода держав щодо кваліфікації дій своїх представників і відповідно своїх власних дій як злочинних, а також має місце протидія здійсненню заходів, спрямованих на реалізацію відповідальності, а також неучасть держави в антитерористичних договорах [3, с. 42]. Питання щодо введення інституту кримінальної відповідальності держав серед фахівців полемізується давно, оскільки перспективи зростання ефективності міжнародного права у цьому зв'язку очевидні. Зокрема, В. Пелла, який вважається основоположником напрямку у доктрині, що визнає кримінальний характер відповідальності держави, ще після Другої світової війни писав: Той факт, що не одні лише керівники, але і держава в цілому може стати об'єктом застосування кримінальних заходів, повинен сприяти розвитку опору злочинцям, що знаходяться на чолі держави [29, с. 83].

Теорія В. Пелла знайшла актуальність щодо сучасного тероризму. Цьому сприяє кілька очевидних факторів. По-перше, сучасний тероризм, являючи собою особливу форму збройного протистояння, по суті, замінив війну. З цього випливає другий фактор — міжнародно-правові відносини у сфері боротьби з тероризмом (такі, що мають безліч трактувань і інтерпретацій), як і раніше, нерідко визначаються різницею у військово-економічному потенціалі держав, коли відповідальність настає внаслідок слабкості однієї з них або поразки у конфлікті. По-друге, тероризм породжується причинами й умовами, що носять в основному прихований, латентний характер, ефективно впливати на які міжнародне право, обмежене відповідальністю індивідів, не може. Нарешті, по-третє, слід зазначити, що теорія В. Пелла базується на ідеї єдності шляхів міжнародного права і національного права. Адже саме у сфері правового регулювання тероризму потреба в проведенні такої паралелі найнагальніша в силу особливої значимості примушення.

У концепції кримінальної відповідальності держав за міжнародні злочини є прихильники в особі Дюнед'є де Варба, М. Фархада, Дж. Старка [22, с. 42; 23, с. 199; 24, с. 36-40; 25, с. 81] Маннхайма [24, с. 177], І. П. Бліщенко, І. В. Фісенка [3, с. 51] і супротивники — Х. Лаутерпахт, Мюнх [26, с. 350; 25], А. Н. Трайнін [17, с. 302] і ін.

На особливий характер відповідальності держави вказують Г. І. Тункін [18, с. 451], Ю. М. Колосов [11, с. 59-60].

Підтверджуючи необхідність колективної відповідальності за тероризм, доречним було б навести слова Ю. Г. Барсегова, які він виголосив під час перебування членом Комісії міжнародного права. Вони полягають у тому, що колективна відповідальність за злочин проти світу і безпеки людства існує і проявляється у міжнародній відповідальності держави [7, с. 11; 8, с. 8].

Отже, можна стверджувати, що ідея кримінальної відповідальності держави за тероризм концептуально життєздатна. В якості головної її мети слід вважати обґрунтування спеціального режиму відповідальності держав за тероризм. При цьому передбачаються різноспрямованість, диференціація і багаторівневість такого інституту відповідальності, підвищена роль примушення (з огляду на впливовість і геополітичну вагомість можливих об'єктів), акцент на важливості судового розгляду і процедура ухвалення рішення щодо злочинної держави (причому мова повинна йти про міжнародні судові органи різного рівня по об'єктах, територіях тощо), необхідність визначення поняття і кодифікації злочинів тероризму в силу їх різноплановості, підвищеної складності і значного політичного підтексту.

Узагальнюючи думки фахівців, слід зазначити, що у сфері міжнародно-правового регулювання тероризму важливо затвердити неминучість процедури судового розгляду для всіх держав незалежно від їх волі, а також наступного покарання у прийнятній і впливовій формі. Це впливає, зокрема із сформульованої Комісією міжнародного права ООН на XXV сесії статті, у відповідності до якої будь-яка держава може розглядатися як така, що вчинила міжнародно-протиправне діяння, яке тягне за собою її міжнародну відповідальність. Причому не звільняється від відповідальності і невизнана держава [31, с.99], і держава, яка відмовляє у визнанні іншій державі й така, що наносить їй збиток [11, с. 30].

Постановка питання про створення міжнародного кримінального суду з подібними повноваженнями не нова. Досить сказати, що Статут Міжнародного кримінального суду в 1998 році прийнято у Римі, такий Суд вже існує [9]. Але поки цей Суд з точки зору міжнародно-правової протидії тероризму уявляється практично марним. По-перше, тому що в його Статуті відсутня антитерористична норма, а по-друге, у такий його перетворює (і щодо інших міжнародних злочинів) принцип погодженої участі. Досить сказати, що навіть такі провідні антитерористичні країни як США і Росія, Ізраїль, Японія не є учасниками Суду. Тому необхідно, базуючись на існуючих наукових і практичних напрацюваннях, визначити прийнятні механізми реалізації міжнародної кримінальної відповідальності (насамперед держав) за вчинення тероризму.

Своїм кримінально-руйнівним потенціалом тероризм привертав увагу фахівців ще задовго до того, як він набув глобальних масштабів. Тому не випадково першим міжнародно-правовим документом у розглянутій області була Конвенція про створення міжнародного кримінального суду 1937 р., покликана заснувати міжнародний орган з компетенцією щодо злочинів, які передбачалися Конвенцією про попередження тероризму і покарання за нього (ст. 1 Конвенції). Передбачалося створити спеціальний міжнародний кримінальний суд з компетенцією щодо одного злочину — міжнародного тероризму. У вересні 1970 р., ґрунтуючись на попередніх наукових розборах фахівців, Генеральний секретар ООН У Тан висловився за створення міжнародного кримінального суду стосовно повітряних терористів (4). Президент Франції Ф. Міттеран 17 серпня 1982 року запропонував створити європейський трибунал для суду над терористами [27, с. 280]. Неодноразово пропозиції про створення міжнародного кримінального суду з юрисдикцією щодо міжнародних злочинів тероризму лунали з вуст вчених: У. Р. Латипова [12, с. 130-135], Е. Г. Ляхова [13, с. 212], М. Л. Ентіна [20, с. 118-133] та ін.

Таким чином, ідеї про створення спеціального міжнародного суду з компетенцією щодо міжнародних злочинів тероризму виникали досить часто.

Обличчя і сутність сучасного тероризму зараз розглянуті досить детально. Нагадаємо лише, що тероризм значно глобалізувався за рахунок участі в ньому великої кількості держав. Тому без серйозної міжнародно-правової розробки механізмів визначення відповідальності держав і її реалізації в судовому порядку говорити про будь-який вплив на тероризм не доводиться.

Торкаючись першої проблеми (оскільки вона не є основним предметом дослідження), варто зазначити, що, по-перше, сам спектр злочинів тероризму досить широкий і багаторівневий (етнічний, релігійний, політичний, міжнаціональний, економічний, екологічний, технологічний і т. д.). Велике також коло об'єктів терористичних спрямувань, арсенал засобів і способів вчинення. Нарешті, кількість, різноплановість і приналежність терористичних груп, які знаходяться на вістрі тероризму, настільки чисельні і заплутані (до цього варто додати ще й умови конспірації, в яких вони діють), що у повному обсязі вони практично не підвладні обліку правоохоронних органів держав і міжнародних організацій. По-друге, що дуже важливо, розмаїття думок і позицій щодо визначення складу злочину тероризму серед фахівців дуже велике. Досить сказати, що у світі існує за різними даними до 200 і більше офіційно визначених понять тероризму. Більше того, з урахуванням різних, нерідко протилежних по своїй суті, трактувань тероризму, зростають протиріччя між сторонами, які спираються на ці трактування, що, в свою чергу, каталізує загострення терористичного протистояння і наближає його до глобальних масштабів. По-третє, слід враховувати, що тероризм (в силу свого розмаїття) спроможний торкатися будь-яких інститутів міжнародного права в самих різних галузях, а міжнародні органи і доктринальні розробки в цих галузях завжди зіштовхуються з можливістю серйозного порушення норм міжнародного права цієї галузі. Звідси, як уже зазначалося, тенденцією є розширення категорії терористичних злочинів, у тому числі за рахунок визнання як таких серйозних порушень норм деяких галузей міжнародного права — міжнародного гуманітарного права, міжнародного права прав людини.

Оцінюючи викладене, можна зробити висновок, що сутність реалізації ідеї створення міжнародного кримінального суду по тероризму повинна складати кодифікація злочинів тероризму на базі його ретельної типологізації.

Задача вирішення другої проблеми полегшується тим, що, в цілому, у літературі тема міжнародних кримінальних судів розроблена досить глибоко, у тому числі їх різновидів, внутрішніх механізмів, місця і ролі в системі міжнародно-правових органів тощо. Особливо кваліфіковано це зроблено у книзі І. П. Блищенко і І. В. Фісенка «Міжнародний кримінальний суд». В даному випадку переслідуються мета, використовуючи наявний науковий матеріал, визначити оптимальну схему функціонування міжнародного кримінального суду щодо злочинів тероризму.

Отже, міжнародний кримінальний суд по тероризму повинен бути насамперед наднаціональним, оскільки його компетенцію складають винятково глобальні проблеми, які не належать до компетенції окремої держави і не можуть бути вирішені нею (створення з ініціативи США Антитерористичної коаліції). Наднаціональний характер суду впливає з його функції, заснованої на насильницькому примушуванні, оскільки виключити елемент примушення стосовно відповідальності за тероризм неможливо. Тому наднаціональність рішення суду вбачається у тому, що одна або декілька держав, що вчинили тероризм, виділяються зі складу міжнародного співтовариства і стосовно них застосовуються санкції, не спрямовані проти інших членів міжнародного співтовариства. Беручи до уваги, що інтернаціональними вважаються рішення, які встановлюють єдині для всіх держав правила поведінки, зазначимо, що міжнародний кримінальний суд по тероризму істотно відрізняється від звичайної моделі міжнародного суду. Зазвичай міжнародний суд має на увазі згоду тих, хто вступив у суперечку, з його юрисдикцією. Діяльність же розглянутого суду, хоча і не виключає згоди, але, як правило, має бути незалежна від неї (як це прийнято у національних судових системах). Сучасний міжнародний кримінальний суд, поряд з діяльністю, яка допускає примушення, здійснює також типове для міжнародних судів узгодження позицій держав, вирішення міждержавних суперечок у межах компетенції і т. ін.

Превалуючою у стилі діяльності міжнародного кримінального суду по тероризму повинна бути його кримінальна компонента. Антитерористичний характер кримінального процесу виявляється в особливих цілях його проведення. Кримінальне право визначає поведінку, у відповідь на яку, через важливість об'єкту захисту — міжнародних відносин, світопорядку щодо суб'єкта застосовуються особливі заходи не від імені і за ініціативою потерпілого, а від імені та з ініціативи міжнародного співтовариства, до якого входить як суб'єкт злочину, так і потерпілий. (Тим більше, що при тероризмі вони не рідко виступають у цих двох якостях одночасно). Такі кримінальні і репресивні заходи спрямовані не тільки і не стільки на відшкодування збитку (у минуле), скільки на попередження подібно-

го діяння у майбутньому за допомогою створення умов фізичної неможливості діяти в такий спосіб або за допомогою цілеспрямованої зміни суб'єкту злочину [22, с. 429]. І, як вже було сказано, велику роль у здійсненні кримінальної процедури грає максимальна деталізованість і визначеність норм кримінального процесуального і матеріального права.

Міжнародний кримінальний суд по тероризму повинен бути судом з винятковою компетенцією. Це означає, що окремі держави не можуть здійснювати правосуддя щодо злочинів тероризму, які належать до компетенції спеціального міжнародного кримінального суду. Така модель якнайкраще відповідає природі тероризму, основним елементом якого є причетність держави. «Як виявляється, єдино правильним критерієм тут могла б стати причетність держави. При причетності держави міжнародний кримінальний суд повинен мати виняткову компетенцію» [3, с. 84]. Виняткова компетенція розглянутого суду дозволила б розмежувати функції у сфері регулювання тероризму, залишивши за національними судами право здійснювати правосуддя по терористичних актах, не пов'язаних з державою, про які йшла мова вище.

Міжнародний кримінальний суд по тероризму повинен створюватися на постійній основі. Заперечення в даному випадку можна знайти насамперед у тому, що єдиний донедавна випадок, коли ідея міжнародного кримінального суду була цілком втілена на практиці, — Міжнародні військові трибунали у Нюрнберзі і Токіо. Вважається, що необхідність утворення міжнародного кримінального суду диктується надзвичайними обставинами [19, с. 67]. Для відправлення міжнародного правосуддя над тероризмом така модель зовсім не підходить. По-перше, вона зорієнтована на ситуації, коли у випадку прямого зіткнення як правило, існує реальна можливість для міжнародного кримінального суду здійснювати контроль над підозрюваними в результаті перемоги у конфлікті. Звичайно у подібних ситуаціях покарання за вчинення військових злочинів однобічне тому, що не поширюється на представників сторони, яка перемогла [3, с. 77]. По-друге, тероризм, мабуть є одним із самих постійних і актуальних міжнародних злочинів сучасності, що вирізняється до того ж досить упевненою перспективою, оскільки його усунення пов'язане не тільки з кардинальною перебудовою міжнародного кримінального права, але і з необхідністю глобальних змін у міжнародному житті. По-третє, для суду щодо міжнародного злочину тероризму визначальним є тяжкість цього злочину, його спрямованість на існуючий світопорядок.

Підтвердженням правильності цієї позиції є думка комісії міжнародного права, яку її голова оголосив у своєму виступі на науковому симпозиумі у Таллуарі в травні 1991 р. Він, зокрема, зазначив: «Постійний міжнародний кримінальний суд є кращим, але в зв'язку з труднощами створення постійного суду в даний час потрібно спроектувати тимчасовий трибунал для окремих випадків» [30, с.3]. Що стосується другої частини цього висловлювання, то не виникає сумнівів в тому, що гострота проблеми сучасного тероризму усуває зазначені «труднощі».

Вже зараз є очевидним, що міжнародний кримінальний суд по тероризму має перспективи диференціації. У центрі концепції множинності міжнародних кримінальних судів знаходиться вказівка статті 6 Статуту Міжнародного воєнного Трибуналу: «У разі потреби і в залежності від кількості справ, що потребують розгляду, можуть бути засновані інші трибунали; порядок створення, функції і процедури кожного з трибуналів будуть тотожні і будуть регулюватися цим Статутом».

На кількість і функціональність міжнародних кримінальних судів по тероризму буде впливати спрямованість та інтенсивність терористичних процесів, регіональні особливості, гострота і зміст їхніх оцінок державами та міжнародними організаціями і т. ін. Сюди також варто додати можливу відмінність в компетенції судів щодо тероризму і щодо терористичних актів. Причому компетенція по терористичних актах також розрізняється в залежності від того, чи вчинено терористичні акти в рамках терористичного процесу (власне тероризму), чи поза ним. Це пов'язано у більшості випадків з причетністю або непричетністю держави. Іншими словами, реалізація ідеї створення спеціального механізму відправлення міжнародного кримінального правосуддя щодо злочинів тероризму повинна починатися зі створення одного суду. Згодом можуть з'явитися інші спеціалізовані суди, множинність моделей має перетворитися у множинність судів. Не виключена ймовірність затвердження системи міжнародних кримінальних судів щодо злочинів тероризму.

Отже, є очевидним, що складність складу тероризму, особливо його суб'єкта, зростаюча причетність до цього міжнародного злочину держави і труднощі реалізації її відповідальності у системі міжнародного кримінального права диктують необхідність створення особливого юрисдикційного органу. Функціонування міжнародного кримінального суду по тероризму можливе на основі ретельної кодифікації терористичних злочинів, яка базується на загальному і окремих визначеннях злочинів тероризму. У свою чергу, для цього знадобиться всебічна типологізація тероризму.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Полянский Н. Н. Международное правосудие и преступники войны. – М.; Л.: Изд-во АН СССР, 1945. – 119 с.
2. Бассиони Ш. Борьба с международным терроризмом: некоторые предложения // Международный обзор уголовной политики. – 1987. – № 37. – С. 105-109.
3. Блищенко И. П., Фисенко И. В. Международный уголовный суд / Предисловие проф. В. П. Лобзякова. – М.: Закон и право, ЮНИТИ, 1998. – 239 с.
4. Блищенко И. П. Социалистическая концепция международного права: Учеб. пособие / И. П. Блищенко; Гос. ком. СССР по нар. образованию. – М.: Изд-во Ун-та дружбы народов, 1991. – 85 с.
5. Док. ООН Press Release SG SM / 1333 Avn / 37. – 28 p.
6. Док. ООН A CONF.183 / 10. – 24 p
7. Док. ООН A / CN4 / SR. 2150. – 12 p.
8. Док. ООН A / CN4 / SR. 2152. – 36 p.
9. Док. ООН / A CONF. 183/9.
10. Ежегодник Комиссии международного права. 1984. – Т. 2 (часть вторая). – 134 с.
11. Колосов Ю. М. Ответственность в международном праве. – М.: Юрид. лит., 1975. – 256 с.
12. Латыпов У. Р. О создании механизма расследования актов международного терроризма // Советское государство и право. – 1990. – № 9. – С. 130-135.
13. Ляхов Е. Г. Тероризм и межгосударственные отношения / Е. Г. Ляхов. – М.: Междунар. отношения, 1991. – 212 с.
14. Марочкин С. Ю. Проблема обеспечения реализации норм международного права // Советский ежегодник международного права. 1987. – М., 1988. – С. 64-79.
15. Мелешников А. В., Пушмин Э. А. Международно-правовая ответственность: понятие, процессуальные вопросы реализации // Советское государство и право. – 1988. – № 8. – С. 83-90.
16. Полянский Н. Н. Международное правосудие и преступники войны. – М.–Л., 1945. – 119 с.
17. Трайнин А. Н. Избранные произведения. Защита мира уголовный закон / Под. общ. ред. Р. А. Руденко. – М.: Наука, 1969. – 454 с.
18. Тункин Г. И. Теория международного права. – М.: Междунар. отношения, 1970. – 511 с.
19. Черниченко С. В. Статус подсудимых в международных судебных органах // Советское государство и право. – 1971. – № 7. – С. 63-68.
20. Энтин М. Л. Международное сотрудничество в борьбе с терроризмом: причины низкой эффективности международно-правового регулирования, пути и перспективы его повышения // Совет. ежегодник междунар. права, 1988. – М., 1989. – С. 118 – 133.
21. Bassiouni Ch. A Draft international Criminal Code and Draft Statute for an International Criminal Court and Draft Statute for an International Criminal Tribunal. – Dordrecht; Boston: M. Nijhoff, 1987. – 492 p.
22. Donnedieu de Vabres H. Les principes modernes du droit penal international. – P.: Librairie du Recueil Sirey, 1928. – 470 p.
23. Donnedieu de Vabres H. La Cour Permanent de justice internationale et sa vocation en matiere criminelle // Revue internationale droit penal. – 1924. – N. 3-4. – P. 199-206.
24. Farhad M. International Criminal Responsibility of States. – Stolckholm, 1985; Farhad M. International Criminal Law. – Uppsala, 1991. – P. 36-40.
25. Friedlander R. The Enforcement of International Criminal Law: Fact of Fiction? // Case Western reserve journal of International Law. – 1986. – № 1. – P. 81-85.
26. Lauterpacht H. Regles generales du droit de la paix. Academie de Droit International. Recue des Cours. – 1937. – IV. t. 62. – P 341-364.
27. Nelson-Daniel N. La cooperation juridique internationale des democracies occidentales en matiere de lutte contre le terrorisme. – P.: L'Harmattan, 1987. – 340 p.
28. Pella V. La guerre – crime et les criminels de guerre. – Geneve; Paris, 1946. – 208 p.
29. Pella V. Le Code des Crimes contre la Paix et securite de l'humanite. – Geneve, 1957. – 184 p.
30. The Code of Tallories. Report on the seminar on a Code of Crimes and Universal Criminal Jurisdiction. – Santa Barbara, 1991. – 68 p.
31. UN Doc. A / CN. 4 / 96.

Антипенко В. В. Международная уголовная юстиция в сфере борьбы с терроризмом / Институт международных отношений Национального авиационного университета.

Статья раскрывает содержание системы международного правосудия в сфере борьбы с терроризмом, в частности применимость положений Римского Устава Международного уголовного суда относительно преступлений терроризма.

Ключевые слова: терроризм, международное правосудие, международная уголовная юстиция, антитеррористические мероприятия.

Antipenko V. V. International criminal justice in the fight against terrorism / Institute of International Relations National Aviation University.

The article exposes maintenance of the system of international justice in the field of fight against terrorism, in particular applicability of positions of Roman Regulation of the International criminal court in relation to the crimes of terrorism.

Key words: terrorism, international justice, international criminal justice, anti-terrorism measures.